

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Το περιεχόμενο του κεφαλαίου «Εισαγωγή στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία» συμπίπτει με αυτό του μαθήματος της Φιλοσοφίας στην ίδια τάξη και κατεύθυνση. Η σύμπτωση περιεχομένου δύο μαθημάτων και ο ελάχιστος χρόνος που συνήθως έχουμε στη διάθεσή μας για τη διδασκαλία της εισαγωγής μάς υποχρεώνουν να αξιολογήσουμε μόνο σε γενικές γραμμές τα βασικά σημεία της και να επανερχόμαστε σ' αυτήν όποτε κρίνεται αναγκαίο. ***Για την αξιολόγηση αυτή οι ερωτήσεις που παραθέτουμε στο τέλος κάθε ενότητας είναι αρκετές.***

Η πρώτη ενότητα της εισαγωγής χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, κατά τη γνώμη μας, διότι δεν περιλαμβάνεται στο βιβλίο *Αρχές Φιλοσοφίας*, αλλά είναι αναγκαία για να κατανοήσουν οι μαθητές τη γέννηση και ανάπτυξη της αρχαίας φιλοσοφίας και τη σχέση της με την αρχαία ελληνική πόλη-κράτος. Καθώς, σύμφωνα με τον προγραμματισμό του Π.Ι., θα διατεθεί λιγότερο από μία διδακτική ώρα για τη διδασκαλία της, μόνο οι ερωτήσεις στο τέλος της ενότητας -ή παρόμοιες- μπορούν να δοθούν για την αξιολόγηση.

Ως στόχος όλης της εισαγωγής μπορεί να τεθεί η κατανόηση της θέσης του Πλάτωνα στην αρχαία φιλοσοφία, η σχέση του με την προηγούμενη και σύγχρονή του φιλοσοφική σκέψη, η διδασκαλία των σοφιστών και οι ιστορικές συνθήκες γέννησης της φιλοσοφίας. Αυτά βέβαια σε γενικές γραμμές και όσο είναι αναγκαία για την κατανόηση και ερμηνεία των κειμένων που θα διδαχθούν.

A. Οι ιστορικές συνθήκες γέννησης της Φιλοσοφίας

Το «ελληνικό θαύμα»

Η διδασκαλία μπορεί να έχει στόχο να κατανοήσουν οι μαθητές γιατί η ελληνική προσφορά στον πολιτισμό χαρακτηρίζεται ως «θαύμα» και ταυτόχρονα να διευκρινίσουν ότι ο χαρακτηρισμός αυτός δεν έχει την έννοια του εξωλογικού, που εκτός των άλλων θα αναιρούσε την ίδια την ελληνική συμβολή στην ανθρώπινη σκέψη. Αυτή τη σημασία έχει η έμφαση στο νόημα του χαρακτηρισμού στις ερωτήσεις που ακολουθούν. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μια ερώτηση διατυπωμένη με διαφορετικούς τρόπους.

1. Με ποια έννοια μπορεί να χαρακτηριστεί ως «θαύμα» η συνεισφορά της ελληνικής σκέψης στον ανθρώπινο πολιτισμό;
2. Με ποιες προϋποθέσεις η αναζήτηση «φυσικών» και λογικών αιτίων στα φαινόμενα της φύσης και της ιστορίας μπορεί να χαρακτηριστεί ως «θαυμαστή» συνεισφορά των Ελλήνων στον ανθρώπινο πολιτισμό;
3. Να αναφέρετε δύο στοιχεία που θεωρείτε επαρκή, για να χαρακτηριστεί η συνεισφορά των Ελλήνων στον ανθρώπινο πολιτισμό ως εξαιρετικά σημαντική ή «θαυμαστή», και να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.

Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που οδήγησαν στη γέννηση της ελληνικής φιλοσοφίας

Το πνευματικό γεγονός, η εξέλιξη της σκέψης, δεν μπορεί να νοηθεί παρά μόνο σε συνάρτηση με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις. Πρέπει να γίνει κατανοητή η διαλεκτική αλληλεπίδραση ανάμεσα στα φαινόμενα της κοινωνίας σε επίπεδο δομής αλλά και σε επίπεδο ιστορικού γίνεσθαι – εξελικτικά.

Στα πλαίσια αυτά οι μαθητές πρέπει να γνωρίσουν (ή μάλλον να θυμηθούν όσα διδάχτηκαν στο μάθημα της Ιστορίας της Β΄ Λυκείου) και να κατανοήσουν τις αλλαγές που οδήγησαν στη γέννηση της ελληνικής φιλοσοφίας.

Η δημιουργία του ιστορικού φαινομένου της πόλεως

1. Πώς μπορούμε να ορίσουμε την πόλιν της ελληνικής αρχαιότητας;
2. Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής πόλεως της αρχαϊκής και της κλασικής εποχής;
3. Σε τι διαφοροποιούνται κυρίως τα ολιγαρχικά από τα δημοκρατικά πολιτεύματα της αρχαιότητας;
4. Ποιος ρόλο έπαιξε η ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας στη διαμόρφωση και την εξέλιξη της πόλεως;
5. Ποια αποτελέσματα είχαν στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο οι κρίσεις που ξέσπασαν στις πόλεις του ελληνικού χώρου; Ποια σημασία είχε το γεγονός ότι τα προβλήματα των κρίσεων αντιμετωπίστηκαν επιπλέον ως θέματα θεωρητικής ανάλυσης και επεξεργασίας;
6. Ποιο νόημα έχει ο όρος σοφία τον 7ο αιώνα; Από ποια στοιχεία μπορούμε να προσδιορίσουμε το νόημά του;

Ο πολιτισμός της πόλεως και ο λόγος

1. Γιατί ο λόγος αποκτά στις ελληνικές πόλεις αποφασιστική σημασία για την απόκτηση εξουσίας και τη διοίκηση;
2. Ποια σχέση υπάρχει α) ανάμεσα στην απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων από τους κατοίκους της πόλεως και στην ανάπτυξη του λόγου, β) ανάμεσα στην καλλιέργεια του πολιτικού λόγου και στη γέννηση της φιλοσοφίας και της επιστήμης;

Το αλφάβητο και η ανάπτυξη του γραπτού λόγου

1. Με ποια επιχειρήματα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ανακάλυψη του φωνητικού αλφαβήτου ισοδυναμούσε με πραγματική πολιτιστική επανάσταση;
2. Ποια αποτελέσματα είχε η ανακάλυψη του φωνητικού αλφαβήτου στην ανάπτυξη του γραπτού λόγου, στην πολιτική ζωή και τον πολιτισμό της αρχαίας πόλεως;

Η εφεύρεση του νομίσματος

1. Γιατί η εφεύρεση του νομίσματος χαρακτηρίζεται ως πολιτιστική επανάσταση;
2. Να εξηγήσετε πώς η εφεύρεση του νομίσματος επηρέασε τον τρόπο σκέψης¹.

Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης της πρώτης ενότητας²

1. Οι ιδιαιτερότητες και τα επιτεύγματα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού σε κάθε επίπεδο και τομέα οφείλονται στο θεσμό της πόλεως και δεν μπορούν να εννοηθούν έξω από αυτόν.
 - α) Ποια χαρακτηριστικά της πόλεως εξηγούν και προσδιορίζουν τη σχέση αυτή;
 - β) Πώς συνδέονται τα χαρακτηριστικά αυτά με τη γέννηση και ανάπτυξη της φιλοσοφίας;
 - γ) Ποιο είδος φιλοσοφικού λόγου ευνόησαν ιδιαίτερα και γιατί³;
2. Το γεγονός ότι οι Έλληνες αναζήτησαν «φυσικές» και λογικές αιτίες για τα φαινόμενα της φύσης και της ιστορίας θεωρείται πολύτιμη προσφορά στον ανθρώπινο πολιτισμό. Να τεκμηριώσετε την άποψη αυτή, έχοντας υπόψη σας τη σημασία της λογικής εξήγησης σε σχέση με τη μυθική σκέψη.

¹ Αυτό που ενδιαφέρει είναι κυρίως ότι ευνοήθηκε ο «αναγωγικός τρόπος σκέψης», δηλαδή ένα αρχικό στάδιο αφηρημένης σκέψης. Βλ. Αριστοτέλους *Ἠθικά Νικομάχεια*, 1133a 23 - 1133b 33.

² Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 1, 2.

³ Θα πρέπει να αναφερθούν: α) ιδίως οι νόμοι, η συμμετοχή του ατόμου / πολίτη στην εξουσία, ο δημοκρατικός χαρακτήρας της πόλεως, β) η ανάπτυξη του λόγου και της ρητορείας, η από κοινού αντιμετώπιση, συζήτηση και θεωρητική επεξεργασία των πολιτικών προβλημάτων εκ μέρους των πολιτών και γ) η πολιτική φιλοσοφία την οποία ευνοεί ιδιαίτερα ο δημοκρατικός χαρακτήρας της πόλεως.

B. Οι Προσωκρατικοί⁴

B1. Οι Ίωνες ή φυσικοί φιλόσοφοι του 6ου αιώνα: το πρόβλημα της αρχής και της δημιουργίας του κόσμου

1. Πώς εξηγείται το γεγονός ότι η φιλοσοφία αναπτύχθηκε αρχικά στην Ιωνία και στην Κάτω Ιταλία;
2. Ποια χαρακτηριστικά της σκέψης των Μιλησίων φιλοσόφων (Θαλής, Αναξίμανδρου, Αναξίμενη) αποδεικνύουν τη ρήξη με την παραδοσιακή σοφία του παρελθόντος;
3. Τι εννοούμε με την πρόταση «οι Ίωνες φιλόσοφοι ανακάλυψαν τη φύση»;
4. Ποια σημασία είχε για τη γένεση και ανάπτυξη της φιλοσοφίας η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης;
5. Ποια σημασία είχε για την εξέλιξη της φιλοσοφίας το γεγονός ότι οι Έλληνες φιλόσοφοι γνώριζαν ο ένας τις απόψεις του άλλου και ασκούσαν κριτική σ' αυτές⁵;
6. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της πολιτικής σκέψης των Ιώνων φιλοσόφων;
7. Ο Θαλής θεωρούσε αρχή του κόσμου το νερό και ο Αναξίμανδρος το άπειρο. Ποια από αυτές τις θεωρίες βρίσκεται πιο κοντά στη μυθική ερμηνεία του κόσμου και ποια βρίσκεται πιο κοντά στην ορθολογική εξήγηση; Να αναπτύξετε με λίγα λόγια την απάντησή σας⁶.

⁴ Η ονομασία «προσωκρατικοί», η οποία έχει αποδοθεί στους φιλοσόφους αυτούς, που χρονολογικά είναι προγενέστεροι ή σύγχρονοι του Σωκράτη, προδίδει μια αντίληψη απλοποιητική, βλ. Fr. Châtelet, σ. 22 και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 2.

⁵ Η σημασία δεν διαφέρει για άλλους λαούς ή εποχές, αν υπάρχει συνέχεια και ενότητα, αλλά αναφερόμαστε σε Έλληνες για τις ανάγκες της συγκεκριμένης ενότητας. Το ίδιο ισχύει και για άλλες ερωτήσεις που δεν πρέπει να τις απομονώνει κανείς, αλλά να τις κρίνει στη συνάφειά τους.

⁶ Ο Αναξίμανδρος είναι πιο κοντά στην ορθολογική σκέψη, ενώ ο Θαλής πιο κοντά στη μυθική ερμηνεία. Δεν συμπεριλάβαμε τον Αναξίμενη στην ερώτηση, γιατί τότε δε θα μπορούσε να απαντηθεί από το διδακτικό βιβλίο. Η άποψη του Αναξίμενη αποτελεί κληρονομιά της προ-λογικής σκέψης. Η αντίληψή του για την ψυχή ως αέρα είναι πρωτόγονη. Βλ. W. K. C. Guthrie (4), σσ. 37-38.

B2. Η περίπτωση του Πυθαγόρα και του Ξενοφάνη

1. Πώς κατέληξε ο Πυθαγόρας στην άποψη ότι ο αριθμός είναι η αρχή του σύμπαντος; Ποιες επιδράσεις άσκησαν στους μεταγενεστέρους οι θεωρίες και τα διδάγματά του;
2. Ποιες απόψεις διατύπωσε ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος για τους θεούς;

B3. Η δεύτερη γενιά (Ηράκλειτος και Παρμενίδης, Εμπεδοκλής και Αναξαγόρας): το πρόβλημα της αλλαγής και το πρόβλημα της γνώσης

1. Ποια προβλήματα έθεσε η δεύτερη γενιά των Ελλήνων φιλοσόφων;
2. Ο Ηράκλειτος ο Εφέσιος -στον οποίο αποδόθηκε το ρητό «πάντα ρεῖ»- θεωρούσε ότι «κανείς δεν μπορεί να μπει δυο φορές στο ίδιο ποτάμι». Σε ποιο από τα προβλήματα που απασχόλησαν τη δεύτερη γενιά των φιλοσόφων επιχειρεί ο ίδιος να απαντήσει και ποιο είναι το νόημα των φράσεων αυτών;
3. Ποιες θέσεις διατύπωσε ο Παρμενίδης ο Ελεάτης: α) για τη δυνατότητα του ανθρώπου να γνωρίσει τον κόσμο, β) για την αρχή και την πολυμορφία του κόσμου;
4. Ποιες διαφορές διαπιστώνουμε ανάμεσα στον Ηράκλειτο και τον Παρμενίδα σχετικά: α) με τη γνωστική δυνατότητα του ανθρώπου, β) με την αρχή και την πολυμορφία του κόσμου;
5. Ποιες αντιλήψεις διατύπωσε ο Εμπεδοκλής ο Ακραγαντίνος α) σχετικά με την αξία των αισθήσεων και του νου, για την προσέγγιση της γνώσης, β) σχετικά με την αρχή και την ποικιλία του σύμπαντος;
6. Ποιος είναι ο ρόλος της Φιλίας (Φιλότητος) και του Νείκους στη θεωρία του Εμπεδοκλή του Ακραγαντίνου;
7. α) Ποια θεωρία διατύπωσε για τον Νοῦ ο Αναξαγόρας ο Κλαζομένιος; β) Τι πίστευε σχετικά με την αρχή και την ποικιλία του κόσμου;
8. Σε ένα απόσπασμα από τις θεωρίες του Αναξαγόρα διαβάζουμε: «Όλα τα πράγματα έχουν ένα μερίδιο από το καθετί, αλλά ο Νους είναι άπειρος και αυτοδύναμος και δεν είναι ανακατωμένος με τίποτε...»⁷. Ποιο είναι το νόημα της φράσης αυτής; Να το εξηγήσετε με βάση όσα περιλαμβάνονται στην εισαγωγή του βιβλίου σας.

⁷ Απόσπ. 12, Σμπλίκιος *εἰς Φυσικά* 164, 26 και 156, 13, βλ. G. S. Kirk - J. E. Raven - M. Schofield, σ. 369.

B4. Η ατομική θεωρία: Λεύκιππος και Δημόκριτος

1. Με ποια θεωρία συνδέεται το όνομα του Λεύκιππου και του Δημόκριτου και ποια ήταν τα βασικά της σημεία;
2. Τι σημαίνει *άτομον* και τι υποστήριξαν με τη θεωρία τους για τα *άτομα* ο Λεύκιππος ο Μιλήσιος αρχικά και ιδίως ο Δημόκριτος ο Αβδηρίτης;

Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης της δεύτερης ενότητας

1. α) «Κανείς δεν μπορεί να μπει δύο φορές στο ίδιο ποτάμι»⁸.
β) «Οι Αιθίοπες λένε πως οι θεοί τους είναι πλακουτσομούτηδες και μαύροι και οι Θράκες πως οι δικοί τους θεοί είναι γαλανομάτηδες και κοκκινοτρίχηδες»⁹.
Σε ποιους φιλοσόφους¹⁰ νομίζετε ότι μπορούν να αποδοθούν οι απόψεις αυτές, με βάση όσα γνωρίζετε από την εισαγωγή του βιβλίου σας; Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τι σημαίνουν.
2. Να αναφέρετε δύο παραδείγματα κριτικής αντιμετώπισης παραδοσιακών αντιλήψεων από τους προσωκρατικούς και να τα εξηγήσετε.
3. Σύμφωνα με όσα μάθατε στην ενότητα αυτή του βιβλίου σας, ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η σημαντικότερη συμβολή των προσωκρατικών φιλοσόφων στον πολιτισμό;

Γ. Οι σοφιστές και το κίνημα του Διαφωτισμού στην Αθήνα

Γ1. Οι συνθήκες ανάπτυξης του σοφιστικού κινήματος. Οι μεγάλες κοινωνικές και ιστορικές αλλαγές του 5ου αιώνα

1. Γιατί η ανάπτυξη της αρχαίας πόλεως επέβαλε την αλλαγή της εκπαίδευσης και τη διεύρυνση του περιεχομένου της;

⁸ Ποταμῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ (απόσπ. 91, H. Diels - W. Kranz).

⁹ Απόσπ. 16, Κλήμης, Στρωμ. VII, 22, 1, βλ. G. S. Kirk - J. E. Raven - M. Schofield, σ. 176.

¹⁰ Η δεύτερη φράση δεν υπάρχει στο βιβλίο, αλλά, κατά τη γνώμη μας, εύκολα μπορούν οι μαθητές να την αποδώσουν στον Ξενοφάνη. Αν όμως μια τέτοια ερώτηση δοθεί στο τέλος της εισαγωγής, τότε θα πρέπει να προστεθεί το όνομα του Ξενοφάνη, αφού θα έχουν ήδη γνωρίσει οι μαθητές τις απόψεις των σοφιστών για τους θεούς και δεν θα μπορούν να κάνουν την ταύτιση.

2. Γιατί η αλλαγή στην κατεύθυνση της παιδείας συντελείται κυρίως στην Αθήνα του 5ου αιώνα;
3. Οι σοφιστές ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για τη ρητορική τέχνη.
 - α) Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε το ενδιαφέρον τους αυτό;
 - β) Μπορείτε να εξηγήσετε στη βάση αυτή την ανάπτυξη του σοφιστικού κινήματος στην Αθήνα;
4. Ο Περικλής στον *Ἐπιτάφιο* ονομάζει την Αθήνα *Ἑλλάδος παιδευσιν*. Κατά πόσο είναι δικαιολογημένος ο χαρακτηρισμός;
5. α) Ποιες συνθήκες συνέβαλαν να αναδειχθεί η Αθήνα του 5ου αιώνα σε κέντρο της παιδείας, της φιλοσοφίας και των πολιτικών εξελίξεων;
 - β) Να αναφέρετε μερικά στοιχεία που αποδεικνύουν τη θέση της αυτή.

Γ2. Οι εξελίξεις στον φιλοσοφικό στοχασμό. Τα νέα ερωτήματα και οι νέες κατευθύνσεις

1. Ποια ερωτήματα έθεσαν οι σοφιστές και πώς είχαν προετοιμαστεί αυτά από τη φιλοσοφική παράδοση του 6ου αιώνα;
2. Να αναφέρετε τα βασικά χαρακτηριστικά της σκέψης των σοφιστών¹¹.
3. Ποια θέση παίρνουν οι σοφιστές απέναντι στις απόλυτες αλήθειες της παραδοσιακής σκέψης και τους «φυσικούς νόμους» που προσπάθησαν να ανακαλύψουν οι Ίωνες φιλόσοφοι¹²;

Γ3. Οι μεγάλοι σοφιστές, οι ιδέες τους και η επίδρασή τους στην κοινωνία και τη σκέψη της εποχής τους

1. Από πού αντλούμε πληροφορίες για τη διδασκαλία των σοφιστών¹³;
2. Ποιες πληροφορίες έχουμε για τη ζωή του Πρωταγόρα¹⁴;

¹¹ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 5.

¹² Το σημείο αυτό χρειάζεται προσοχή, γιατί αν τα χαρακτηριστικά της σοφιστικής σκέψης εντοπιστούν στον «έντονο σκεπτικισμό» και «απόλυτο σχετικισμό» μπορεί να δημιουργηθεί σύγχυση. Βλ. W. K. C. Guthrie, (1), σ. 206 κ.ε., Β. Κύρκος, σ. 133 κ.ε., Κ. Μπαλάσκας, (1), σσ. 351-371 και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 5.

¹³ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 3 και 4.

¹⁴ Η παράδοση για το κάψιμο των βιβλίων του που προέρχεται από τον Διογένη το Λαέρτιο έχει αμφισβητηθεί έντονα ή και ανατραπεί από τη σύγχρονη έρευνα. Βλ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, σσ. 35, 39.

3. Ποιες ήταν οι απόψεις του Πρωταγόρα για τους θεούς και για τη γνώση;
4. Τι σημαίνει η πρόταση *πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν*¹⁵;
5. Τι ήταν οι δισσοὶ λόγοι του Πρωταγόρα και ποιους επηρέασαν;
6. Με ποιο θέμα ασχολήθηκε κυρίως ο Πρόδικος και ποιος ήταν ο απώτερος στόχος του;
7. Τι πίστευε ο Ιππίας¹⁶ για τις κοινωνικές διακρίσεις μεταξύ των ανθρώπων;
8. Ποια θέση υποστήριξε ο Γοργίας στο βιβλίο του *Περὶ τοῦ μὴ ὄντος* και πώς αυτή ερμηνεύεται από τη σύγχρονη κριτική;
9. Ποια ήταν η συμβολή του Γοργία στην ανάπτυξη της ρητορικής;
10. Η σχέση φύσης – νόμου ήταν ένα από τα ζητήματα που απασχόλησαν τους σοφιστές¹⁷. Ποια θέση πήρε ο Αντιφώντας στο ζήτημα αυτό και τι υποστήριξε σχετικά με την ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και τις κοινωνικές διακρίσεις;
11. Ο Κριτίας υποστήριξε, όπως και ο Αντιφώντας, την αντίθεση φύσης – νόμου και τάχθηκε υπέρ της φύσης. Πώς εξηγείται ότι, ενώ ξεκίνησαν από την ίδια θέση, ο Κριτίας υποστήριξε την ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων;
12. Ποιες απόψεις υποστήριξε ο Κριτίας για το νόμο, τη φύση, το δίκαιο και τους θεούς;

Γ4. Οι συνέπειες του σοφιστικού κινήματος στην ελληνική κοινωνία και σκέψη

1. Πώς εξηγείται η επίδραση που άσκησε το σοφιστικό κίνημα στις κοινωνίες του δεύτερου μισού του 5ου αιώνα;
2. Γιατί οι σοφιστές θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για όλες σχεδόν τις συμφορές που έπληξαν την Αθήνα;

¹⁵ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 10 και 13.

¹⁶ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 5 και 14.

¹⁷ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 5 και 14.

Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης της τρίτης ενότητας¹⁸

1. Να γράψετε ένα σύντομο σημείωμα, όπου θα εξηγήσετε τι ήταν η σοφιστική κίνηση, πού και πότε εμφανίστηκε, με ποια θέματα ασχολήθηκε και ποιοι ήταν οι σημαντικότεροι εκπρόσωποί της (ονομαστικά).
2. Ποια σχέση έχει η σοφιστική με τη φιλοσοφική σκέψη της προηγούμενης γενιάς και ποια είναι η διαφορά της από αυτή;
3. Γιατί οι σοφιστές δέχτηκαν σφοδρές επικρίσεις από τους συγχρόνους τους;
4. Η κριτική που άσκησαν οι σοφιστές στις παραδοσιακές αξίες και αντιλήψεις είχε, κατά τη γνώμη σας, κυρίως θετική ή αρνητική επίδραση; Να εξηγήσετε την άποψή σας¹⁹.

Δ. Ο Σωκράτης

Δ1. Σωκράτης Σωφρονίσκου Αλωπεκήθεν: ο βίος του

1. Ποιες πληροφορίες έχουμε για την καταγωγή, τα παιδικά και νεανικά χρόνια του Σωκράτη;
2. Ποια θέση έχει ο Σωκράτης στους πλατωνικούς διαλόγους; Από ποιους, κυρίως, αντλούμε πληροφορίες για τη ζωή και τις φιλοσοφικές του θεωρίες;
3. Ποια έργα του Ξενοφώντα αποτελούν πηγή για το Σωκράτη και πώς αξιολογούνται;
4. Ποια εικόνα του Σωκράτη μας δίνει ο Αριστοφάνης στις *Νεφέλες*²⁰;
5. Ποια στάση τήρησε ο Σωκράτης ως μέλος της πρωτανείας στη δίκη των στρατηγών, μετά την ήττα στις Αργινούσες, και ποια ήταν η θέση του απέναντι σε αποφάσεις των Τριάκοντα τυράννων;
6. Ποια απήχηση είχε ο Σωκράτης στη νεολαία της εποχής του;

¹⁸ Γενικά για τη σοφιστική βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 5, 8 και 14.

¹⁹ Μπορείτε να στηριχτείτε μόνο στα σχολικά σας βιβλία (*Φιλοσοφικός Λόγος, Αρχές Φιλοσοφίας*) και τις γνώσεις που έχετε από τη διδασκαλία των αντίστοιχων μαθημάτων ή να χρησιμοποιήσετε και κάποιο άλλο βιβλίο Φιλοσοφίας.

²⁰ Σύμφωνα με τον W. K. C. Guthrie (5), σσ. 19 κ.ε. δεν υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στην εικόνα του Σωκράτη που παρουσιάζει ο Πλάτων και σ' αυτήν που παρουσιάζει ο Ξενοφών ή ο Αριστοφάνης, βλ. και Α. Μπαγιόνας, (1), σσ. 78-79.

**Δ2. Οι φιλοσοφικές ιδέες του Σωκράτη. Διαλεκτική, μαιευτική, ειρωνεία.
Η αναζήτηση των ορισμών, η επαγωγική μέθοδος και η ηθική**

1. Ποια στοιχεία της θεωρίας και της μεθόδου του Σωκράτη έδωσαν αφορμή να γίνει αντιπαθητικός σε πολλούς συμπολίτες του και να κατηγορηθεί ως άθεος;
2. Μερικοί φιλόσοφοι υποστηρίζουν ότι η σωκρατική ρήση *ἔν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα* εμπεριέχει αντίφαση, αφού δεν μπορεί να μην γνωρίζει κανείς τίποτα και ταυτόχρονα να αποφαίνεται ότι μόνο αυτό γνωρίζει. Το πρώτο δηλαδή μέρος της φράσης αναιρεί το δεύτερο και αντίστροφα. Ποια είναι η δική σας άποψη για το θέμα;
3. Για τον Σωκράτη η ρήση *ἔν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα* έχει κυρίως μεθοδολογική σημασία. Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τι σημαίνει αυτό.
4. Πώς χρησιμοποίησε ο Σωκράτης την ειρωνεία; Σε τι διαφέρει η αμφισβήτηση του Σωκράτη από αυτή των σοφιστών²¹;
5. Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τη διαλεκτική και τη μαιευτική μέθοδο του Σωκράτη.
6. Σε ποια θέματα επικέντρωσε το ενδιαφέρον του ο Σωκράτης και σε τι διαφέρει η προσέγγισή του στα θέματα αυτά από την προσέγγιση των προγενεστέρων φιλοσόφων και ιδίως των σοφιστών²²;
7. Ο Αριστοτέλης υποστήριξε ότι με τον Σωκράτη οι φιλοσοφούντες παύουν να ασχολούνται με τη φύση και κλίνουν προς την πολιτική και την ηθική φιλοσοφία. Επαληθεύεται η κρίση αυτή από την ιστορία της φιλοσοφίας; Για την απάντησή σας να ανατρέξετε στο κεφάλαιο για τους προσωκρατικούς και τους σοφιστές²³.
8. Ο Σωκράτης αναζήτησε την «απόλυτη ουσία των ηθικών εννοιών». α) Τι σημαίνει αυτό; β) Ποια μέθοδο ακολούθησε ο Σωκράτης στην αναζήτηση αυτή και πού κατέληγε η μέθοδός του;

²¹ Στην απάντηση για τη διαφορά της αμφισβήτησης οι μαθητές μπορούν να αναφέρουν ότι ο Σωκράτης, σε αντίθεση με τους σοφιστές, κατέληγε στην αναλλοίωτη αλήθεια των εννοιών, αποφεύγοντας τον μάλλον υπερβολικό και απλουστευτικό χαρακτηρισμό για την κατάληξη της σοφιστικής αμφισβήτησης.

²² Πρβλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 6.

²³ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 7.

9. Η συμβολή του Σωκράτη στη λογική είναι, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η επεξεργασία της επαγωγικής μεθόδου με σκοπό την εξαγωγή καθολικών ορισμών. Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τη μέθοδο αυτή του Σωκράτη.

Δ3. Η δίκη και ο θάνατος του Σωκράτη

1. Τι περιελάμβανε το κατηγορητήριο εναντίον του Σωκράτη;
2. Γιατί η κατηγορία για αθεΐα (γενικά, όχι μόνο εναντίον του Σωκράτη) δεν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί πραγματικά στην Αθήνα;
3. Πού στήριξαν οι μηνυτές του Σωκράτη την κατηγορία για «διαφθορά» των νέων;
4. Ποιοι ήταν οι πολιτικοί λόγοι της δίωξης του Σωκράτη;
5. Ποια στάση τήρησε ο Σωκράτης απέναντι στο δικαστήριο και την καταδικαστική του απόφαση; Πώς εξηγείται η στάση του με βάση τη φιλοσοφία του;

Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης της τέταρτης ενότητας

1. Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τους όρους *μαιευτική*, *διαλεκτική*, *ειρωνεία*, στα πλαίσια της διδασκαλίας του Σωκράτη.
2. Πώς και σε ποιους ασκούσε έλεγχο ο Σωκράτης; Ποιος ήταν ο στόχος του ελέγχου αυτού;
3. Τι εννοούσε ο Σωκράτης όταν βεβαίωνε ότι δεν γνωρίζει τίποτα, και ποια μεθοδολογική αξία είχε η δήλωσή του;
4. Τι ήταν το *δαιμόνιο* του Σωκράτη;
5. Τι σας κάνει μεγαλύτερη εντύπωση από τη ζωή και τη διδασκαλία του Σωκράτη;
6. Πώς κατέληγε ο Σωκράτης σε καθολικούς ορισμούς των εννοιών;

E. Ο Πλάτων

E1. Ο βίος του

1. Να δώσετε μέσα σε δέκα περίπου γραμμές τα σημαντικότερα στοιχεία του βίου του Πλάτωνα.
2. Ποια ήταν η καταγωγή του Πλάτωνα και ποια μόρφωση έλαβε;
3. Γιατί δεν συμμετείχε ο Πλάτων στα κοινά της Αθήνας;
4. Ποιο αποτέλεσμα είχε, για τα ενδιαφέροντα του Πλάτωνα και τη στάση του απέναντι στην πολιτική, η γνωριμία του με τον Σωκράτη και η καταδίκη του δασκάλου του;
5. Με ποιες φιλοδοξίες ταξίδεψε ο Πλάτων στη Σικελία (τη δεύτερη ιδίως φορά) και τι αποκόμισε τελικά από τα ταξίδια του;
6. Πότε και πού ίδρυσε ο Πλάτων την Ακαδημία του, ποια μαθήματα υποθέτουμε ότι διδάσκονταν σ' αυτήν και μέχρι πότε λειτούργησε;
7. Μπορείτε να συμπεράνετε, με βάση τα στοιχεία του βιβλίου σας, τη σημασία της ίδρυσης και λειτουργίας της Ακαδημίας; Να αναπτύξετε με λίγα λόγια την άποψή σας.
8. Ποια σημασία έχει η *Ζ' Έπιστολή* του Πλάτωνα²⁴ για τη βιογραφία του;

E2. Το έργο του

1. Σε πόσες και ποιες κατηγορίες διακρίνονται τα γνήσια έργα του Πλάτωνα (με κριτήριο τον κατά προσέγγιση χρόνο της συγγραφής τους); Να αναφέρετε τρεις τίτλους έργων από κάθε κατηγορία και να γράψετε το θέμα καθενός.
2. Όλα σχεδόν τα έργα του Πλάτωνα είναι γραμμένα σε διαλογική μορφή. Ποιος είναι ο πρωταγωνιστής των διαλόγων και από ποιον συνήθως παίζουν το όνομά τους;
3. Πώς εξηγείται η επιλογή του Πλάτωνα να αποδώσει τις φιλοσοφικές του θέσεις σε διαλογική μορφή; Ποιες πληροφορίες αντλούμε για το θέμα αυτό από την *Ζ' Έπιστολή* και από τον *Φαίδρο*;

²⁴ Βλ. δύο σύντομα αποσπάσματα της *Ζ' Έπιστολής* στα Παράλληλα κείμενα, αρ. 14.

4. Οι διάλογοι του Πλάτωνα αναλύουν σοβαρά θέματα, αλλά πολλές φορές υιοθετούν μια μορφή διανοητικού παιχνιδιού, ενώ δεν απουσιάζουν από αυτούς οι περιγραφές της καθημερινής ζωής και τα πειράγματα μεταξύ των συνομιλητών. Πώς εξηγείται, συνήθως, το παράδοξο αυτό;

Ερωτήσεις ανακεφαλαίωσης της πέμπτης ενότητας

1. Να αναφέρετε τα δύο γεγονότα από τη ζωή του Πλάτωνα που θεωρείτε σημαντικότερα και να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.
2. Ποια θέματα απασχολούν τον Πλάτωνα στα έργα του;
3. Πώς αποδεικνύεται η επίδραση της δραματικής ποίησης στο έργο του Πλάτωνα;